

kanıtlanmaya çalışılmıştır. Bu tür eserlerin müellifleri peygamberlik müessesine epistemolojik, ontolojik ve etik açıdan felsefî yaklaşımlar yapmaya çalışmışlardır. Câhiz'in *Hucecû'n-nübüvve*'si, Ebû Hâtim er-Râzî'nin *A^clâmü'n-nübüvve*'si, Bâkîllânî'nin *el-Beyân*'ı, Kâdî Abdülcebbar'ın *Teşbîtü delâ^cilü'n-nübüvve*'si, Mâverî'nin *A^clâmü'n-nübüvve*'si, Fahreddin er-Râzî'nin *en-Nübüvvât*'ı, Muhammed Rüşdî Abîd'in *en-Nübüvve fi dav^c'il-ilm ve'l-aql*'ı (Bağdat 1986), bu gruba dahil olan eserlerin bazı örneklerini oluşturur.

Doğrudan doğruya delâilü'n-nübüvve konusuna ayrılan eserlerin dışında beşâirü'n-nübüvveye dair eserlerle Hıristiyanlık ve Yahudiliğe karşı yazılan reddiyeler de bu tür içinde değerlendirilebilir. Ali b. Rabben et-Taberî'nin *er-Red^cale'n-naşârâ*'sı ile (Beyrut 1959) Kurtubî'nin *el-İ^clâm bimâ fi dîni'n-naşârâ mine'l-fesâd ve'l-evhâm*'ı (Kahire 1980) bunlara ait örnekler arasında zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Menâkıb", 25; İbn İshak, *es-Sire*, s. 257; Ebû Hâtim er-Râzî, *A^clâmü'n-nübüvve*, Tahran 1977, s. 193; Eş'arî, *Ma^ckâlât* (Ritler), s. 438-439; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 176-210; Makdisî, *el-Bed^c ve't-târîh*, V, 25-26, 34-62; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 113, 129, 185, 204, 211, 214-216, 221, 225, 318, 359; Kâdî Abdülcebbar, *Teşbîtü delâ^cilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülkerîm Osman), Beyrut, ts., I, 5, 51, 86-87, 106, 129; II, 313, 377, 509, 511; Bağdâdî, *Uşşâlû'd-dîn*, s. 158; İbn Asâkir, *Teb^cymü kezibü'l-müfter*, s. 136; a.e., M. Zâhid Kevserî'nin mukaddimesi, s. 18; Fahreddin er-Râzî, *en-Nübüvvât* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Beyrut 1406/1986, s. 171; İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât*, Beyrut 1405/1985, s. 268, 284, 286; Zehebî, *A^clâmü'n-nübela^c*, XIII, 297, 401, 402; XVI, 128, 284; XVII, 212, 256, 514, 560; Sübkî, *Tabakât*, V, 146; Taşköprizâde, *Miftâhu's-sa^câde*, I, 321; *Keşfü'z-zunûn*, I, 161, 352, 387, 760; İsmâil b. Abdürresûl el-Mecdü, *el-Fehrese*, Tahran 1344 hş./1966, s. 183; Serkîs, *Mu^ccem*, I, 129; *İzâhu'l-meknûn*, I, 23, 263, 352, 430, 477; II, 263, 508, 691; Yusuf en-Nebhânî, *Hüccetullâh^c ale'l-âlemîn*, Diyarbakır, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), s. 4, 67; Abdurrahman Bedevî, *Min Târîhi'l-ilhâd fi'l-İslâm*, Beyrut, ts., s. 31-37; a.mif., *Mezâhibü'l-İslâmiyyîn*, Beyrut 1971, I, 661; Selâhaddin el-Müneccid, *Mu^ccem mâ üllife^c an Resûlillâh*, Beyrut 1402/1982, s. 62, 64, 188; Abdülhalîm Mahmûd, *Delâ^cilü'n-nübüvve*, Kahire 1404/1984, s. 14-15, 55, 73, 227, 281, 343; Ahmed Mahmûd Subhî, *ez-Zeydiyye*, Kahire 1404/1984, s. 144; Yusuf Şevki Yavuz, "A^clâmü'n-nübüvve", *DİA*, II, 337-338; Ahmet Saim Kılavuz, "A^clâmü'n-nübüvve", a.e., II, 339; Mehmet Aydın, "Beşâirü'n-nübüvve", a.e., V, 549-550; M. Orhan Okay, "Beşâir-i Sıdk-ı Nübüvvet-i Muhammediyye", a.e., V, 548-549; İlyas Çelebi, "el-Beyân", a.e., VI, 25-26.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

DELÂİLÜ'n-NÜBÜVVE

(دلائل النبوة)

Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin
(ö. 430/1038)

Hz. Peygamber'in nübüvvetini
mucizeleriyle ispat etmeyi
amaçlayan eseri.

Hz. Peygamber'in nübüvvetine ilişkin delilleri ihtiva eden ve çeşitli kaynaklarda dağınık olarak bulunan rivayetleri bir araya toplamak amacıyla telif edilen eser, üç bölüm halinde ele alınabilecek otuz beş fasıldan meydana gelmiştir. Birinci bölümü oluşturan ilk on fasılda Hz. Peygamber'le ilgili olarak doğumundan önceki bazı hususları konu edinmiştir. Bu bölümde Peygamber'in isimleri, soyu, mensup olduğu ailenin asaleti, Kur'an'da belirtilen faziletleri, diğer peygamberlerden üstünlüğü, zuhurundan önceki peygamber beklentileri, geçmiş ilâhî kitaplarda yer alan vasıfları, ebeveyninin evliliği ve kendisinin anne rahmine intikalinden itibaren meydana gelen hârikulâde olaylara ilgili rivayetler nakledilmiştir.

İkinci bölümü teşkil eden daha sonraki altı fasılda, Hz. Peygamber'in doğumundan nübüvvetle görevlendirilmesine kadar geçen hayatı, bu süre içinde gerçekleşen ve nübüvvet alâmeti olarak kabul edilmesi gereken olaylarla ilgili rivayetler sıralanır. Doğduğu yılda Fil Vak'ası'nın meydana gelmesi, annesi Âmine ile süt annesi Halîme'nin bazı tabiat üstü olaylar müşahede etmeleri, çocukluk ve gençlik dönemlerinde Kureyşliler'in kendisi hakkında olumlu kanaatler besleyip onu güvenilir bir şahsiyet olarak tanıması, sırtında nübüvvet mührü taşıması, Câhiliye inançlarından ve sapıklıklarından korunmuş bulunması bu kısımda ele alınan konulardan bazılarıdır.

Üçüncü bölümü oluşturan son on dokuz fasılda, Hz. Peygamber'in nübüvvetle görevlendirilmesinden vefatına kadar geçen süreçte vuku bulan mucizelerle ilgili rivayetler sıralanır. Vahyin ve vahiy meleşinin geliş şekilleriyle başlayan bu bölüm içinde hicret esnasında gerçekleşen mucizeler, hayvanların Hz. Peygamber'le konuşması, uzaktaki bir ağacın onun yanına gelip tekrar yerine dönmesi, çeşitli zamanlarda parmaklarından su akması, az bir yemeği çoğaltması, iştirak ettiği gazvelerde ve vefatı anında birçok hârikulâde olayın meydana gelmesi, gayba dair haberler vermesi ve

bunların aynen gerçekleşmesi, ashâb-ı kirâmın bir kısmından kerâmet sayılabilecek bazı ilginç olayların zuhur etmesi gibi hususlarla ilgili rivayetler başlıca konular olarak işlenir. Eserin son fasıllarında Hz. Muhammed ile diğer peygamberlerin mukayesesi yapılır ve Kur'an mucizesinden başka her peygambere verilen maddî mucizenin bir benzerinin Hz. Peygamber'e de verildiği hususu çeşitli rivayetlerle ispat edilmeye çalışılır.

Delâ^cilü'n-nübüvve'nin kaynakları arasında *Siretü İbn İshâk* ve Vâkidî'nin *el-Megâzî*'si de yer alır. Eserde nübüvvet delilleri olarak nakledilen rivayetler, genellikle duyularla algılanan (hissî) ve olmuş ya da olacak olaylarla ilgili bulunan (haberî) mucizelerden oluşmuştur. Hz. Peygamber'e ait vasıfların Ehl-i kitap âlimlerince bilinişi ve onun güven duyulan yüce bir şahsiyete sahip oluşu da nübüvvet delilleri arasında mütalaa edilmiştir. Ancak bu eserin ihtiva ettiği rivayetlerin doğruluk açısından tenkide tâbi tutulması gerekmektedir. *Delâ^cilü'n-nübüvve* ilk defa Haydarâbâd'da (1320), daha sonra da Halep'te (1397/1977) yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Delâ^cilü'n-nübüvve*, Halep 1397/1977; *Keşfü'z-zunûn*, I, 760; Brockelmann, *GAL*, I, 446; W. Madelung, "Abû No^caym al-Esfahânî", *EI*, I, 355.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

DELÂİLÜ'n-NÜBÜVVE

(دلائل النبوة)

Ebû Bekir el-Beyhâkî'nin
(ö. 458/1066)

Hz. Peygamber'in nübüvvetini
mucizeleriyle ispat etmeyi
amaçlayan eseri.

Tam adı *Delâ^cilü'n-nübüvve ve ma^crifetü a^chvâli şâhîbi's-şerî^ca* olan eser, Beyhâkî'nin ileri yaşlarında yazdığı en son kitaplarından biridir. Beyhâkî, kendi ifadesinden anlaşıldığına göre, eseri telif ederken "eş-Şeyhü'r-Reîs" diye anıldığı hocası (muhtemelen Ebû Sa'd Muhammed b. İbrâhim el-Hargûşî) tarafından yazılmış olan *el-Medhal ilâ Kitâbi Delâ^cilü'n-nübüvve* adlı eseri örnek almıştır.

Bablar şeklinde düzenlenen eseri bir giriş ve on bir bölüm halinde ele almak mümkündür. Giriş kısmında geçmiş peygamberlerin nübüvvetiyle Hz. Muhammed'in nübüvvetinin ancak mucizelerle ispat edilebileceği belirtildikten sonra

Hız Peygamber'e ait en büyük mucizenin Kur'an-ı Kerim olduğuna ve Kur'an'ın taşıdığı çeşitli i'câz yönleriyle diğer mucizelerden daha kuvvetli bir delil teşkil ettiğine işaret edilir. Haberin kısımları, haber-i vâhidin delil oluşu, hadislerin neveleri ve hadis usulüne dair çeşitli konular hakkında verilen kısa bilgilerle giriş kısmı tamamlanır. Birinci bölümde Hz. Peygamber'in soyu, isimleri, doğumu, çocukluk dönemi ve bu sırada meydana gelen hârikulâde olaylarla ilgili rivayetler nakledilir. İkinci bölüm, Hz. Peygamber'in bedenî ve ahlâkî özellikleriyle (sûret ve sîreti) geçmiş ilâhî kitaplardaki vasıflarına ilişkin bilgileri ihtiva eder. Üçüncü bölüm Hz. Peygamber'in doğumundan nübüvvetle görevlendirilmesine kadar geçen hayatı boyunca zuhur eden nübüvvet âlâmetlerine ayrılmıştır. Dördüncü bölümde Hz. Muhammed'in nübüvvetle görevlendirilmesi, vahyin başlaması, Müslümanlığı ilk kabul edenler, müşriklerin müslümanlara yaptığı eziyetler, Habeşistan'a hicret, mi'rac olayı, Akabe biatları, Mescid-i Nebevî'nin inşası, kiblenin Kâbe yönüne çevrilmesi ve bu hadiselerde ortaya çıkan mucizeler nakledilir. Beşinci bölüm Hz. Peygamber'in gazve ve seriyelerde müşahede edilen mucizelerini, altıncı bölüm ilk beş bölümde belirtilenlerin dışında kalan birçok mucizesini kapsar. Yedinci bölümde Hz. Peygamber'in yaptığı duaların kabul edilmesi, sekizinci bölümde bazı yahudi âlimlerinin, Hz. Peygamber'e sordukları sorulara aldıkları tatmin edici cevaplardan sonra müslüman olmaları, dokuzuncu bölümde Hz. Peygamber'in gayba dair verdiği haberlerin gerçekleşmesi ve bunların nübüvvetine delil oluşu üzerinde durulur. Onuncu bölümde Hz. Muhammed'in peygamber olacağına dair rüyalar, vahyin gelişinin Hz. Peygamber üzerinde müşahede edilen etkileri ve bunların nübüvvetine delil oluşu anlatılır. On birinci bölümde Hz. Peygamber'in hastalanması ve vefatı sırasında meydana gelen hârikulâde olaylar nakledilir.

Beyhakî'nin *Delâ' ilü'n-nübüvve*'si, muhteva ve plan bakımından büyük çapta Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin aynı adı taşıyan eserine benzer. Kitapta hadisler tahrir edilerek daha çok sahih hadislerle yer verilmiş, nübüvvetin delili mahiyetindeki hârikulâde olayları ihtiva eden rivayetlerin zayıf veya mevzû olanlarına işaret edilmiş, ayrıca günümüze kadar ulaşmayan bazı kaynaklarda mevcut bil-

giler nakledilmiştir. Kaynakları arasında *Kütüb-i Sitte*'den başka Hâkim'in *el-Müstedrek*'i, Vâkıdî'nin *Meğâzî*'si, *Sîretü İbn İshâk* ve İbn Mende'nin *Delâ' ilü'n-nübüvve*'si yer alır. Kelâmî konularda Ebû Süleyman el-Hattâbî, Ebû Abdullah el-Halîmî ve Ebû Mansûr el-Ey-yûbî'den de nakiller yapılmıştır. Eserde bazı rivayetlerin tekrarlandığı görülür. Veciz bir kitap olan Kur'an-ı Kerim'den istifade edilerek ciltler dolusu eserlerin meydana getirilişini önemli bir i'câz noktası olarak kaydeden *Delâ' ilü'n-nübüvve*, âlimlerin takdir ederek başvurduğu önemli bir kaynak olmuştur. Özellikle İbn Kesîr'in *el-Bidâye*'si ile Süyûtî'nin *el-Haşâ' işü'l-kübrâ*'sında ondan bolca nakiller yapılması bu hususu teyit edici mahiyettedir.

İbnü'l-Mülakkın'ın *Gâyetü's-sûl fi haşâ' işi'r-Resûl*, İbn Dihye el-Belensî'nin *Buğyetü's-sâ'il 'ammâ havâhû Kitâbü'd-Delâ' il* adıyla ihtisar ettiği ve Muhammed b. Abdurrahman es-Sehâvî'nin hakkında *el-Kavlü'l-murtekâ fi hatmi Delâ' ilü'n-nübüvve* adlı bir çalışma yaptığı *Delâ' ilü'n-nübüvve*, önce Abdurrahman Muhammed Osman'ın tahkikiyle iki cilt halinde (Kahire 1389/1969), daha sonra Abdülmü'tî Kal'acî'nin tahkikiyle yedi cilt olarak (Beyrut 1405/1985) yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Beyhakî, *Delâ' ilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmü'tî Kal'acî), Beyrut 1405/1985; İbn Asâkir, *Tebytnü kezîbî'l-müfterî*, s. 233-236; *Keşfü'z-zunûn*, I, 760; *İzâhu'l-meknûn*, II, 253, 691; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 619; Yûsuf en-Nebhânî, *Hüccetullah 'ale'l-'âlemîn*, Beyrut 1317, s. 4; Ramazan Şeşen v.dğr., *Fihrisü mah-tûâtı Mektebi Köprülü*, İstanbul 1406/1986, I, 153-155.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

DELÂL

(ال دلال)

Ebû Zeyd Nâkıd ed-Delâl
(ö. 145/762)

**Emevîler devrinde yaşayan
Medineli ünlü mûsikîşinas.**

70 (690) yılında Medine'de doğdu. Âişe bint Saîd b. Âs'ın âzâtlısıdır. Benî Zeyd'in âzâtlısı olduğu da rivayet edilmiştir. "Delâl" (işve, naz, cîlve) adı kendisine inceliği ve zarafeti sebebiyle verilmiş olmalıdır. Mûsikîdeki hocası meşhur hânende ve bestekâr Tuveys'tir (ö. 92/710-11). Hişâm b. Meriye'nin nakline göre Delâl,

Emevîler devrinin ünlü şairi Cerîr b. Atıyye'den öğrendiği iki makamı güzel ve müessir bir şekilde icra ederdi. İbn Süreyc Ubeydullah ve Nevmetü'd-Duhâ gibi zamanın meşhur mûsikîşinaslarıyla aynı devirde yaşadı ve kısa zamanda ünlü hânendeler arasına girdi. Daha çok def eşliğinde dinleyicileri âdeta büyüleyen tarzda eserler okumasıyla tanınmıştır. Bazı kaynaklar, kadınlarla beraber oturup sohbet etmekten ve onlarla yakınlık kurmaktan hoşlanan Delâl'in, daha sonra onların hallerini erkeklere anlattığı için Halife Süleyman b. Abdülmelik'in emriyle Medine Valisi Amr b. Hazm el-Ensârî tarafından hadım edildiğini rivayet eder. Diğer bazı kaynaklar ise Abdülmelik'in onu himaye ettiğinden ve sarayında bir müddet ağırladıktan sonra ikramlarla geri gönderdiğinden bahsederek. İçki içmediği halde bir mecliste içtiği bal şerbetine gizlice içki karıştırılması sonucunda hoşla gitmeyecek hareketler yapması üzerine bir daha şarkı söylememeye ve içki meclisinde bulunmama yemin ettiği nakledilir. Hayatının bundan sonraki dönemini Medine eşrafı ile sohbet ederek geçirdi ve orada vefat etti.

Güzel sesi, renkli kişiliği ve nüktedanlığı ile tanınan Delâl'in hânendeliği yanında bestekârlığı üzerinde de önemle durulmaktadır. Daha çok çağdaşı olan şairlerin şairlerini bestelemiştir. Nâbîga ez-Zübyânî, Ma'bed b. Vehb, Mugîre b. Amr, Osman, Mecnûn, Cemîl, İbn Muhriz, İbn Kays er-Rukayyât, Ömer b. Ebû Rebîa adlı şairlerin şiirlerine yaptığı besteler bunlardan bazılarıdır. İsfahânî, *el-Eğânî* adlı eserinde onun bestelediği otuz eserin güftesini kaydetmektedir. Üstat Tuveys ile talebeleri İbn Süreyc ve Delâl yaptıkları yeniliklerle devrin mûsikisine büyük itibar kazandırmış, İslâm mûsikî tarihinde üç seçkin şahsiyet olarak yerlerini almışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcül-'ârûs, VII, 324-325; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî* (nşr. Abdülemîr Ali Mühennâ), Beyrut 1986, IV, 266-295; İbn Manzûr, *Muhtârü'l-Eğânî*, Beyrut 1964, XI, 192-210; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, IV, 298-302; H. G. Farmer, *A History of Arabian Music*, London 1929, s. 57-58; Samha Amin al-Kholy, *The Function of Music in Islamic Culture in the Period up to 1100 A. D.*, Cairo 1984, s. 146; Ali el-Useyfî el-Âmilî, *el-Ginâ' fi'l-İslâm*, Beyrut 1404/1984, s. 91-95; Abdülemîr Ali Mühennâ, *Ahbârü'l-muğannîn ve'l-muğanniyât*, Beyrut 1990, s. 110-113; E. Neubauer, "al-Dalâl", *EP² Suppl.* (İng.), s. 183.

FUAT GÜNEL